

զրողին, եթէ անմիջական արձանագրութիւններ ալ չըլլան:

Եթէ աւելի խոր քննենք, վալերիի այդ բախ-ին մէջ զերիբապաշտները ուզեցին տեսնել իրականութեան անհամապատասխանում մը, և հետեւաբար ժխտում մը յաւիտենական ու անփոփոխելի տուեալութու, որոնք մարդկային կեանքին մէջ իրենց անհրաժեշտ գերը ունին: Surrealist (Աերչ)

lismeի ախուր հետեւանք մ'է նաեւ existentialisme (զոյսթենապաշտութիւն), որ նիւթապաշտութեան ուրիշ մէկ նորաձեւ բացարութիւնն է, և որ կ'երթայ վերջանալ միեւնոյն ոկզբունքին, այսինքն ձերբազատութեան ամէն օրէնքէ, կապանքէ ընկերային, կրօնական ու զրական մարզելու մէջ:

Հ. ՄԵՍՄՈՊ ՃԱՆԱՇԵԱՆ

ԱՆԴԱՐՁ ՄԵԿՆՈՒՄ

Երբ դուն աչքերը փակես այս աշխարհի լոյսերուն,
Ուարեւ մը նոր՝ արեւ մը նոր և անմռւտ
Հարթէ քեզի լոյս ուզի մ'աստղածորան և անհուն
Հորիզոնէն՝ ուրկէ անդին հրանիթ
Վարդի մը արէս կը ծաղկի համապարփակ տպագան
Ոսկի զռները բանալով Յաւերժին՝
Ոզի, առ թոփչը երկնամռուդ, անհունութեան մաիր ովկեանն,
Որ համակ Աէր է և Լոյս, Լոյս մշտածին:

Մինչդեռ թափուն ողբերգակ՝ ըզբեկ առած կը տանի,
Անդէս՝ թէ լոյսը չի թաղուիր մարդերէն
Բնդերքին տակ հողերուն, կամ փառաւոր զամբանի.
(Անոր վայրն է սիրողին սիրան հողեղէն,
Կամ ծոցն հոկայ անհունին, անպատճռուակ և անեղ).
Ոզի, զու ինքը լոյս՝ որ թողած անտրասում
Նիւթն ապստամբ, կ'ամփոփուիս արդ թափիդ վրայ փառահեղ,
Ուրտեղ չըկայ կը բի մրիկն ապստամբ

Երգէ լոյսի երգն անճառ, մշտագարուն և պայծառ
Գաշտերուն վրայ վարդափթիթ աստղերուն.
Հոս կեանքն ըզբեկ ըսպանեց, քեզ նիւթն ըրտւ ցաւազար,
Քեզ ամէն օր զալարումներ մեղքերուն
Հարուածեցին՝ բախելով սրտիդ զանակն հողեղէն.
Ո՛ ինչ ահեղ կոփահարում կողերու՝
Ուրկէ արիւն ջերմաջերմ կը ջրվէժէր ուզիօրէն
Եւ կեանք ամէն օր կը ցամքեր զերդ առու:

Մարդն ինչ է, ո՛ղ թանձրացեալ և կամ փոշի գեղազարդ
Որ կը փայլի ու կ'անհետի յեղակարծ,
Անարշալոյս փրլուզում, զեղեցկութիւն զիազարդ,
Մոմ զիւրահալ, ւալահառաչ և առկայժ:
Ուր աչքերուդ փայլն և ուր այտերուդ բոցը կարմիր,
Նաշխուն պատկեր հրանիլալ խանդերուդ.
Մարմինը՝ զոր կը թողուս՝ անխօս էակ, ո՛հ, զիտցիր,
Պերճ զիւթանքիդ զորշ նեխանքն է մոխրակոյտ:

Եւ յիշես ինչպէս հեւցոտ կը վազէիր Երազին
Ոսկեթրթուռ հետքերէն՝ կեանք հայցելով,
Ու կ'անցնէիր սիզապանձ՝ սահմաններէն անառիկ
Երանութեան, որ կը խուսէր միշտ ահով:
Հիմա որ սիրող, — իղձերուդ ճերմակ սափորը րիւրեղ, —
Փշրւած է յաւիտենին զրան առջեւ՝
Ճշմարտութիւնն անխ զուն, ափերուդ մէջ սրտիդ տեղ,
Վախճան սիրոյ և փառքերու անարեւ:

ԱՐՄԱԿԻՒԹԵԱՆ

ՄԱՅԻՆ

Երկար ատեն ինչի այնպէս թըւեցաւ
Որ զուն չէիր մեռած, մայրիկ ես նորէն
Գիշերն ընդուս կ'արթնայի, եւ անձկաւ
Կը լըսէի հազըդ պատին ետեւէն:
Հառաչանքներդ կը պահէին զիս արթուն.
Եւ կու զայի մինչեւ սենեակդ՝ ուր յանկարծ
Կը սթափէի. ըզգալով խորն իմ հողւոյն
Կոկիծն անշէջ՝ կը պահի պէս հողմարծարծ:
Օրուան մէջ ալ, երբ տուն գարձած կ'ըլլայի,
Սրուս զագունի կ'ելլէր հարցումն առօրեայ.
«Ուր է մայրիկա».

Աւազ. աշխարհն ամայի
Սոսկ դառնութեամբ լեցուն անլունդ մ'է հիմա՝
Ուր ես կ'իյնամ հետզետէ խորապէս,
Երբ սիրական քու տեսիլքովդ երկնային
Ամէն ժամ քիչ մը կ'անհետի նայուածքէս...
Ա՛հ, քու թեւերը լայնօրէն բացուէին
Ու մահուան մէջն ալ զրիկիր քու տըզադ
Ու ալեհեր՝ մանուկ մըն է որբացեալ.

Յաւերժութեան ծոցէն հողիու խառնակաթ
իր անըսպառ սիրով հոկէր զիս դարձեալ...
Հիմա գիտեմ այլեւս որ կոյտ մը հողի
կը ծածկէ քեզ. բայց կ'արթննամ ես նորէն
Գիշերն ընդուտ, ու կը լսեմ անձկալի
Հառաչանքներդ, հաղորդ պատին ետեւէն...
Գիշեր մ'այսպէս բախեցիր դուռը մեղմիկ,
եւ անսահման կարօտներով եկար տուն.
Արցունքիս աղը ըլրուժեց քեզ, մայրիկ,
Ու վիրաւոր եղնիկի ոլէս մեռար դուն...

ԱՐՄԵՆ ԵՐԿԱՅ

ՀԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՊԱՏՍՈՒԹԵԱՆ

(Շար. Բազմ. 1949, թիւ 1-2, էջ 36)

Շարժանկարը իր զարգացման այս շրջանին՝ կը մանէ խօսունութեան փուլին մէջ: Մէկ կողմէն կ'ամի իր մասնակիտական արտայայտիչ հարստութիւնը, միւս կողմէն մենատիրական ճարտարարուեստի կեղրոնացումը՝ զայն աւելի եւս նեղ սահմաններու մէջ կը դնէ դատապարտելով անտեսական դրամագլխի ծառայութեան: Ամերիկայի մէջ վերջ գտնելով շուկայի կտիլապետութիւնը՝ մեծ քաստիք անհուն յունեանութեամբ ամերիկայի անհուն տեղ կը բանեն. ամերիկան ամբողջ շարժանկարը ութը մեծ արտադրող ընկերութիւններու ձեռքն է, որոնք ելեքտրական ընկերութիւններու միջոցով կապուած են երկու հոկայ դրամատուններու թրստին՝ Մուկան եւ Ռոքֆելլէր: Այսպէս ամերիկան շարժանկարի արտադրութիւնը վերջնականացէ կը հեռանայ իր ժողովուրդի կեանքէն:

Ամերիկան խօսուն շարժանկարի համայնապատկերին մէջ կը տիրապետեն քանի մը բեմադրող անձնաւորութիւններ,

բայց բացառութիւններ են: Այս բեմադիրները երբեմն երբեմն կրնան ըստ իրենց հաճոյքին ժապաւէն մը արտադրել. մնական արտայայտիչ հարստութիւնը, միւս կողմէն մենատիրական ճարտարարուեստի կեղրոնացումը՝ զայն աւելի եւս նեղ սահմաններու մէջ կը դնէ դատապարտելով անտեսական դրամագլխի ծառայութեան: Ամերիկայի մէջ վերջ գտնելով շուկայի կտիլապետութիւնը՝ մեծ քաստիք անհուն յունեանութեամբ ամերիկան ուսմկավարացած պղտիկ-քաղքենիներուն կեանքի լքուցիչ պայմանը. հեղինակ՝ «Ալեւլուխ»ի (1930), աշխատանք մը՝ ուր կը հարացուի հարաւային սեւերու ցեղա-կրօնական հարցը, երբեք այլեւս չէ կրցած ցոյց տալ ինչ որ է իրապէս՝ զգայուն արուեստագէտը, որուն վիտականութիւններ եւ զգայնութեան հակումը ընկերացին նկարագրով մեծ դորձեր արտադրելու արդելք կ'ըլլայ: «Մեր ամէնօրեայ հացը» (1934) որու էր որ պիտի ընդունուէր դրամատէրներէն, քանի որ իրեն հիմ կը կազմէր առեւտրական եւ դասակարգային

հրատապ հարցը՝ ամերիկան գիւղացիական դասակարգին ճգնաժամային դրութիւնը: Քինկ Վիկտոր չէ կրցած այլեւս իր սեփական ժապաւէնը արտադրել: Այսպէս ուրիշ շատեր: Ռուբէն Մամուլեան որ խօսուն շարժանկարին մէջ շատ մը մասնագիտական նորութիւններ առաջ բերած է եւ իր թատրոնական մեծ փորձառութեամբ նպաստած է, յետ «Քաղաքային ճամբաները» (1931) արտադրելու, — որ միշտ իր գլուխ-գործոցը պիտի մնայ, — ստիպուեցաւ գոհանալ առեւտրական եւ ձեւացեալ գործերով: Ամերիկան շարժանկարի պատմութեան մէջ «Քաղաքին ճամբաները», ամենակարեւոր է. Մամուլեան ընդհանրապէս կանկոթերական ժապաւէններ կը ստեղծէ, այսինքն ամերիկան ընկերային կեանքի շատ կարեւոր հարց մը՝ որ առաջին գծին գրայ կը դնէ:

Բայց յետ «Մըսթըր Ժաքիլի»ի եւ «Բրժիչկ Հայտի» (1932), գլուխ հանուածութիւնին հոգեկանութեամբ եւ ողբերգութեամբ նոյնինքն բեմադրէն, նա ստիպուած է գոհանալ ամենանուրը արհեստով մարդ մըլլալու, եւ համակերպելու հրամցընել իր նկարչական խուսափող ոճով ժապաւէններ՝ առանց կենսական շահագրդութեան: Մամուլեան տաղանդաւոր բեմադիր մըն է, բայց ամերիկան ճարտարարուելու իրեն թոյլ չի տար արտայայտուելու: Քիչ թէ շատ նոյն գրութեան մէջ են ամերիկան խօսուն շարժանկարի մեծագոյն բեմադիրները: Ասոնցմէ ամէնէն բախտաւորն է ֆրանք Քափուա. ինքը յաջողած է, իր ժապաւէններու միջոցով յաջողած է, իր ժապաւէններու միջոցով կը հաւատայի թէ խօսքը կամաց անձական կամաց անձական ոճով կը վերջանան: Բայց Քափուա միամիտ եւ հաւատացող է, անկեղծ ումկավար մը, ան միամտորէն եւ վասահօրէն կը հաւատայ թէ խօսքը եւ բարի առաջադրութիւններով կարելի միջին եւ փոքր քաղաքացիութեան: Իր «Փարոն Տիտոս քաղաք կ'երթայ» (1936) դործին մէջ կը պատկերացնէ սա վիճակը. դործին մէջ կը պատկերապատագութեան պարկեշտ մարդ մը հոկայ ժառանդութիւն

մը կը ստանայ, քաղենի շրջապատը զինքը կը զգուեցնէ, կը տեսնէ ժողովրդեան թշուառութիւնը եւ իր հարստութիւնը աղքատութիւններուն կը բաժնէ. զայն կ'ամբաստան մէջն իրենք իւնթի է, բոլորն ալ իւնթ են, մէջն ըլլալով դատաւորը: Իր «Զէք կրնար առնել տանիլ զայն» (1939) ժապաւէնին մէջն նիւթն է գրամը՝ զոր մահէն վերջ չէ կարելի առնել տանիլ հետը:

Հակագրութեան մէջ կը դնէ անիշխանական եւ ձեւացեալ գործերով: Ամերիկան շարժանկարի պատմութեան մէջ «Քաղաքին ճամբաները», ամենակարեւոր է. Մամուլեան ընդհանրապէս կանկոթերական ժապաւէններ կը ստեղծէ, այսինքն ամերիկան ընկերային կեանքի շատ կարեւոր հարց մը՝ որ առաջին գծին գրայ կը դնէ:

Քափուայի ժապաւէններուն մէջ դրամատէրները շատ դիւրութեամբ կը զգան եւ շատ գործարական շրջապատին: Ամերիկան շարժանկարին մէջ «Փարոն Շմիտ Ուաշինգտոն կ'երթայ» (1941) դործին մէջ, գաղափարապաշտ երիտասարդ մը կը դիմադրէ շահագրդող եւ աղականած Ծերակոյտին, եւ կ'ուզէ արմատախիլ ընել առեւտրական դրամագլուխի հակայ շահագրդութեան: Վերջարանին մէջ, ի հարկէ, չար դրամատէրը կը զգայ եւ ամէն բան լաւ կը վերջանայ: Ամերիկան կեանքին մէջ դրամատէրները Քափուային մէջ են ամերիկան խօսուն շարժանկարի միջին բեմադիրները: Ասոնցմէ ամէնէն բախտաւորն է ֆրանք Քափուա. ինքը յաջողած է, իր ժապաւէններու միջոցով յաջողած է, իր ժապաւէններու միջոցով կը հաւատայի թէ խօսքը կամաց անձական կամաց անձական ոճով կը վերջանան: Բայց Քափուա միամիտ եւ հաւատացող է, անկեղծ ումկավար մը, ան միամտորէն եւ վասահօրէն կը հաւատայ թէ խօսքը եւ բարի առաջադրութիւններով կարելի միջին եւ փոքր քաղաքացիութեան: Իր «Փարոն Տիտոս քաղաք կ'երթայ» (1936) դործին մէջ կը պատկերապատագութեան սա վիճակը. վաղապատէրէն կը պատկան է որ կ'արտայայտէ զլացած ամերիկան կամաց անձական կամաց անձական ոճով կը վերջանան: Բայց Քափուա միամիտ եւ հաւատացող է, անկեղծ ումկավար մը, ան միամտորէն եւ վասահօրէն կը հաւատայ թէ խօսքը եւ բարի առաջադրութիւններով կարելի միջին եւ փոքր քաղաքացիութեան: Իր «Փարոն Տիտոս քաղաք կ'երթայ» (1936) դործին մէջ կը պատկերապատագութեան սա վիճակը. վաղապատէրէն կը պատկան է որ կ'արտայտէ զլացած ամերիկան կամաց անձական կամաց անձական ոճով կը վերջանան: